

Rohila AVEZOVA,
Toshkent Kimyo xalqaro universiteti katta o'qituvchisi
E-mail: r.avezova@kiut.uz

DSc, dotsent S.Siddiqov taqrizi asosida

CRITERIA FOR IMPROVING MANAGEMENT COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY CLASS TEACHERS

Annotation

In the process of developing an innovative educational environment, it is becoming important to clarify the criteria for improving the management competence of future primary school teachers and apply it in practice. The article presents an analysis of the criteria for improving management competence and their classifications.

Key words: Future elementary school teacher, management process, criteria, valuable, cognitive, functional-activity, pedagogical knowledge, skills, innovative approaches, resource management, emotional intelligence.

КРИТЕРИИ ПОВЫШЕНИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация

В процессе развития инновационной образовательной среды становится важным уточнение критериев, повышающих управленческую компетентность будущих учителей начальных классов, и применение ее на практике. В статье представлен анализ критериев совершенствования управленческой компетентности и их классификаций.

Ключевые слова: Будущий учитель начальных классов, процесс управления, критерии, ценностные, познавательные, функционально-деятельностные, педагогические знания, умения, инновационные подходы, управление ресурсами, эмоциональный интеллект.

BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARINING BOSHQARUV KOMPETENTLIGINI TAKOMILLASHTIRISH MEZONLARI

Annotatsiya

Innovatsion ta'lim muhitini rivojlantirish jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining boshqaruv kompetentligini takomillashtiruvchi mezonlarni aniqlashtirib va uni amaliyotda qo'llash muhim bo'lmoqda. Maqolada boshqaruv kompetentligi takomillashtirish mezonlari va ularning tasniflarining tahlili keltirilgan.

Kalit so'zlar: Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisi, boshqaruv jarayoni, mezonlar, qadriyatli, kognitiv, funktsional-faollik, pedagogik bilim, ko'nikmalar, innovatsion yondashuvlar, resurslarni boshqarish, emotsional intellekt.

Kirish. O‘zbekiston Respublikasida har bir rahbarning ma’naviyati -madaniyatini shakllantirishning asoslari maqsadli ravishda tashkil qilinmoqda. Bu jihatdan olib borilayotgan ishlar nazariy -amaliy asosga tayangan holda amalga oshirilmoqda. Har bir rahbar jamoani boshqarishi, kelajakka yo'naltirishi, ya'ni yetakchilik xususiyati bilan o'zgalardan ajralib turishi bugungi kunning asosiy vazifalaridan biridir. U faoliyat yuritayotgan jamoasida va jamiyatda barchaning ko'z o'ngida ya'ni na'munada bo'ladi, qo'li ostidagilarning faoliyati va turmush tarzi bilan bog'liq muammolariga befarq bo'lmaydi. Shunday ekan, uning zimmasida o'zgalarga nisbatan ko'proq mas'uliyat va burch yotadi. Rahbarlikning eng buyuk mezonini bu adolatdir. Bu so'zning zamirida butun xalq taqdiri, jamiyat istiqboli, mamlakatimiz kelajagi mujassam bo'lgan. Buni chuqurroq anglashimiz darkor. Adolat hamma narsadan ustun bo'lishi muhimdir.

Zamonaviy yondashuv asosidagi kompetentsiyaviy ta'limni tashkil etish jarayoni bilan an'anaviy o'qitish jarayonini taqqoslab, kompetentsiyaviy ta'limni joriy etish orqali samarali natijalarga erishish zarurdir.

Talabalarda boshqaruv kompetentligini takomillashtirishning zarurati va ahamiyati, shuningdek, ushbu kompetentlikni rivojlantirish uchun asosiy mezonlar ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir. Har bir mezon o'qituvchining pedagogik faoliyatini yanada samarali va innovatsion usulda tashkil etishga yordam beradi. Boshqaruv kompetentligini oshirishning asosiy mezonlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

pedagogik bilim va ko'nikmalar, o'quvchilarni boshqarish, sinfdan tashqaridagi faoliyatlar, pedagogik tahlil va refleksiya, resurslarni boshqarish, innovatsion yondashuvlar, qadriyatli, kognitiv, funktsional-faollik hamda emotsional intellekt. Ushbu mezonlar o'qituvchining o'quv jarayonidagi muvaffaqiyatini ta'minlash, sinfdagi muhitni yaxshilash va ta'lim sifatini oshirish uchun zarurdir.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. O'rta Osiyoning buyuk donishmandlaridan Abu Rayhon Beruniy ham boshqaruv va boshqaruvchi shaxsi xususida o'zining bir qator fikr-mulohazalarini bayon etganlar. U har bir kishiga baho berish uchun, uning qilgan ishini kuzatish mumkinligini ta'kidlaydi: "Har bir odamning bahosi o'z ishini ajoyib bajarishidir"[1].

Beruniy bobomiz o'zlarining "Hindiston" asarida ushbu g'oyani ilgari suradilar: "Tabiatan boshqarishga moyil bo'lgan hokim o'z fikri va qarashlarida qat'iy bo'lishi, o'z ishlarini amalga oshirishda donishmandlar tomonidan bildirilgan ilg'or mulohazalarga bo'ysunishi lozim. Odil hokimning asosiy vazifasi oliy va past tabaqalar, kuchlilar va kuchsizlar orasida tenglik va adolat o'rnatishdan iboratdir. Hokimning muhim vazifalaridan yana biri fan taraqqiyotiga, olimlarga g'amxo'rlik qilishdir"[1].

Quyidagi fikrlardan shuni xulosa qilish mumkinki bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari rahbar sifatida o'z fikri va qarashlarida qat'iy bo'lishi, o'z ishlarini amalga oshirishda o'quvchilari, jamoatchilik tomonidan bildirilgan

ilg'or mulohazalarni eshitib, uni qo'llab-quvvatlashi, tabaqalashga ya'ni boy, kambag'al yoki bilimli, bilimsiz, kuchlilar, kuchsizlar ajratmaslik ular orasida tenglik va adolat o'rnatishi muhimdir.

Yana bir bobokalonim Alisher Navoiyning "Odamiy ersang, demagil odami, Onikim, yo'q xalq g'amidin g'ami" degan satrlarida qanchalik chuqur hayotiy hikmat, falsafa bor[2]. Ya'ni, bu dunyoda har bir insonlarning dardu tashvishlarini, o'ylarini o'ylab yashashi – odamiylikning eng oliy mezonidir, xalqning g'amidan, tashvishidan uzoq bo'lgan insonni odam qatoriga qo'shib bo'lmaydi, deb ta'kidlamogdalar ulug' bobomiz.

Professor E.G'.G'oziev emotsiya-odatda tashqi alomatlarini yaqqol namoyon bo'ladigan his-tuyg'ularni, ichki kechinmalarni ifodalashidan iborat psixik jarayonni yuzaga kelishining aniq shaklidir, deb ta'riflanadi[4].

James March kognitiv boshqaruv va qaror qabul qilish jarayonlaridagi komplekslikni o'rganadi. U "Organizational Decision Making" asarida, tashkilotlarning qaror qabul qilish jarayonida kognitiv strukturalar va organizatsion xotiraga qanday ta'sir qilishi mumkinligini o'rganadi. March boshqaruvchilar qanday qilib o'zlarining tajribalaridan va xotiralaridan foydalangan holda qaror qabul qilishlarini va bu jarayonda qanday kognitiv qismlar faoliyat yuritishini ko'rsatadi[5].

Muhokama natija. Maqsadlidir. Mustaqillik sharoitida yangi zamonaviy boshqaruv kadrlarini tayyorlash ishi ob'ektiv holatni hisobga olgan holda ilmiy yondoshuvni talab qiladi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining boshqaruv kompetentligini takomillashtirish uchun bir nechta mezonlar mavjud. Bu mezonlar o'qituvchining samarali va innovatsion boshqaruv ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Boshqaruvchilik kompetentligining samaradorligini oshirish uchun quyidagi mezonlarni shakllantirish maqsadlidir.

Pedagogik bilim va ko'nikmalar -o'qituvchi o'z sohasi bo'yicha ta'lim standartlari, o'quv rejalarni, baholash tizimini, darsliklar va o'quv dasturlarini mukammal bilishi muhim. Turli pedagogik strategiyalarni qo'llay olish, innovatsion metodlar va texnologiyalardan foydalanish.

O'quvchilarni boshqarish - o'quvchilarning ta'limga bo'lgan qiziqishini oshirish va ularni motivatsiya qilish usullarini bilish. Sinfidagi tartib-intizomni saqlash va nazorat qilish qobiliyati.

Sinfidan tashqaridagi faoliyatlar -ota-onalar bilan samarali aloqa o'rnatish va ularni ta'lim jarayoniga jalb qilish. Jamoa bilan hamkorlik, tajriba almashish va jamoaviy ish. Jamoadada ishlash ko'nikmalarini tarbiyalash –jamoadada rahbarining guruhni birgalikda ishlashga o'rgatishi orqali o'z qiziqishi, ko'nikmasi va muvaffaqiyatini namoyish eta olish kompetensiyasi[3]. Pedagogik tahlil va refleksiya - dars jarayonini tahlil qilish va uni yaxshilash uchun taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqish. O'z pedagogik faoliyatini baholash va uni takomillashtirish uchun doimiy ravishda o'zini-o'zi tahlil qilish[7].

Resurslarni boshqarish - o'quv materiallari va vositalarini samarali boshqarish va ularni dars va darsdan

tashqari faoliyatlarda qo'llashni bilish. Dars vaqtini metodik jihatdan to'g'ri taqsimlash va o'quv jarayonini samarali tashkil etish.

Innovatsion yondashuvlar - pedagogik texnologiyalar va ta'lim dasturlarini o'quv jarayoniga samarali muvaffaqiyatli amalga oshirish. Dars jarayonidagi manbalarni yangilash va o'quvchilarga qiziqarli, tushunarli bo'lish uchun ijodiy yondashuvlarni qo'llash.

Kognitivlik bu - boshqaruv nazariyalari, metodologiyalari, va strategiyalar haqidagi bilimlarni egallash. Pedagogik yondashuvlar, ta'lim metodikasi va ta'lim jarayonini boshqarish bo'yicha bilimlarni egallash.

Qadriyatli boshqaruv - ijtimoiy qadriyatlar yo'nalishlari, pedagogik boshqaruv funksiyalarini ongli ravishda bajarishga munosabatlar, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchining shaxsiy e'tiqodiga asoslangan kasbiy xulq-atvorning individual standartlari, o'zini-o'zi boshqarishda aniq sub'ektiv o'quv faoliyatini boshqarishdir. Ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilari bilan sub'ekt-sub'ekt munosabatlariga e'tibor qaratish, professional faoliyatda sub'ektning faol munosabati, aloqasi, ta'lim muassasasi hayotida faol ishtirok etish istagi, muvaffaqiyatga erishish uchun motivatsiyaning ustunligi, ta'lim munosabatlarining barcha sub'ektlarini o'z-o'zini rag'batlantirish va rag'batlantirish qobiliyati, kasbiy rivojlanishga shaxsiy tayyorgarlik jarayonlari kiradi.

Emotsional intellekt -o'quvchilar, ota-onalar va hamkasblar bilan emotsional aloqalarni boshqarish va ularni to'g'ri tushunish. Bu mezonlar boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kompetentligini oshirish va ta'lim sifatini yaxshilash uchun asosiy ko'rsatkichlar hisoblanadi. O'qituvchilar ushbu mezonlar asosida o'z faoliyatlarini yanada takomillashtirib, samarali ta'lim jarayonini yaratishlari mumkin.

Bu mezonlar orqali bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining boshqaruv kompetentligini oshirish, ularning professional rivojlanishiga, ta'lim metodologiyalarini takomillashtirishga va o'quvchilarning muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun zarur sharoitlarni yaratishga yordam beradi.

Xulosa. Globallashtirish jarayonlarining faollashuvi jarayonida turli daraja va sohadagi rahbarlarning o'z faoliyatidagi ijtimoiy-ma'naviy yo'nalishga e'tiborini kuchaytirishni talab etilishi bejiz emas. Bolajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida boshqaruvchilik kompetentligini shakllantirish uchun interfaol darslar, davra suhbatlari, binar ma'ruzalar, loyihalar o'tkazish maqsadga muvofiqdir, ya'ni bo'lajak pedagoglarni rivojlantirish muhim vazifa hisoblanadi.

Bo'lg'usi boshlang'ich sinf o'qituvchilarini boshqaruv faoliyatiga tayyorlashda qadriyatli, kognitiv, funksional-faollik, pedagogik bilim, ko'nikmalar, innovatsion yondashuvlar, resurslarni boshqarish, emotsional intellekt mezonlarini shakllantirish muhimdir. Bu mezonlar boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kompetentligini oshirish va ta'lim sifatini yaxshilash uchun asosiy ko'rsatkichlar hisoblanadi. O'qituvchilar ushbu mezonlar asosida o'z faoliyatlarini yanada takomillashtirib, samarali ta'lim jarayonini yaratishlari mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Беруний Абу Райхан. Индия. Соч., т.2. – Т.: «Фан», 1963. – С. 74 - 125 б
2. Xasanov A. Boshqaruv ma'naviyati va rahbar ma'naviy qiyofasi: uslubiy qo'llanma. -Toshkent: XK "Umid Design", 2021. -7 b.
3. Avezova R.R. "Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining boshqaruv kompetentligini takomillashti- rishdagi kasbiy sifat larning ahamiyati. Inter education & Global Study Ilmiy -nazariy va metodik jurnal 2024-yil, 4(2)-son243-250b
4. Goziyev E. Umumiy psixologiya darslik Toshkent 2002 182- bet
5. March, James G.; Simon, Herbert A. (1993). "Organizations Revisited". Industrial and Corporate Change. 2: 299–316.

6. Avezova R.R. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining boshqaruvchi sifatidagi hissiy-emotsional sifatleri. "Zamonaviy psixologiya, pedagogikada fan, ta'lim va amaliyot integratsiyasi: muammo va yechimlar" II xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi Materiallari-2024 y. 26 aprel 222-227 bet.
7. Avezova R.R. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining boshqaruv kompetentligini shakllantirish usullari Elektron Ta'lim. Inson. Hayot Ilmiy jurnal December. 2023. ISSUE №1 O'zbekiston 6bet
8. Тураева, Д. Р. (2018). Стили деятельности педагогов в системе «педагог-учащийся»-как предмет исследования. Международная научно-техническая конференция молодых ученых БГТУ им.ВГ Шухова (pp. 5628-5634).